

KOLEKCIONIERIUS

Stebėdamas pasaulį ir žmones pamažu įsitikinau, jog mūsų gailestis kitiems pagrįstas egoistiniais sumetimais. Ko gero, atmetus kai kurias išimtis, taip yra visada. Įsivaizduokim tokią situaciją. Jūs atsiduriate kieno nors laidotuvėse. Ruduo, apvytę astrai, karstas, kapo duobė, sužvarbę žmonės juodais rūbais ir nejauki nuotaika. Jūs stovite kitiems už nugarų, kiek nuošaliau, nes nepriklausot velionio artimųjų ratui ir atėjęt grynai iš mandagumo, kadangi mirusįjį kažkada šiek tiek pažinojote. Taigi turite puikią progą žiūrėti į viską ir vertinti bešališkai. Štai karstas leidžiamas į duobę, groja liūdna atsisveikinimo muzika. Ir ką gi jūs girdite dar, be šios muzikos? Našlės raudą:

– Ak, kaip aš be jo gyvensiu?! Mano vienintelis, mano brangiausias!

Ir taip toliau, ir taip toliau. Jaučiate? AŠ, MAN... Niekas, beveik niekas neverkia dėl to, kad žmogus mirė ir JAM bloga būti mirusiam. Ne. Tikrai „AŠ be jo negaliu!“, „MES šito nepergyvensime!“ ir panašiai. Argi ne keista bus po viso šito žiūrėti į raudantį prie karsto žmogų, ar neįžvelgsite jo ašarose nieko daugiau, tik susirūpinimą savimi? Tik tiek.

Jeigu jūs perkratysite savo jausmus, tikriausiai susiprotėsite: visi mes panašūs, ir jūs, ir aš. Tuomet jums lengva bus suprasti, kodėl aš nemėgstu ligonių. Man sunku lankyti net pačius artimiausius sergančius žmones, nes mane slegia jausmas, kad turiu jiems padėti, gal net išgydyti juos ir, svarbiausia, kad tik aš galiu tai padaryti.

Taigi šešiasdešimtųjų pavasarį ūmai susirgo artimas žmogus, gyvenęs vieni vienam, neturįs nei šeimos, nei giminaičių, kurie jį būtų galėję slaugyti. Mano nelaimė (ar laimė?), mus daug kas siejo, tad valgydinti ligonį, prausti ar šiaip prižiūrėti teko man. Būdamas protingas žmogus ir žinodamas mano požiūrį į sergančiuosius, jis nereikalavo, kad tomis valandėlėmis, kai jam tiesiogiai nesu reikalingas, sėdėčiau prie jo guolio, linksminčiau jį smagiomis istorijomis ir guosčiau. Tačiau vis tiek aš buvau priverstas kiurksoti kur nors netoliese, kad prireikus jis galėtų greit mane pasišaukti. Turėdamas šitaip leisti laiką, kartais aš norom nenorom, iš nuobodumo, perskaitydavau visus laikraščius, nes visuose namuose nebuvo nieko daugiau, tik techninė literatūra, o ši yra man nuobodi ir, atvirai kalbant, sunkiai suprantama.

Vieną rytą, padavęs draugui pusryčius, sėdėjau ir varčiau kažkokio dienraščio skelbimų skyrių. Tarp įvairių žinučių, informuojančių mane, kad parduodamas juodas pudelis, motociklo priekaba, miegamojo baldų komplektas arba kad mielai bus perkamas metalinis garažas ar vaiko vežimėlis, pasitaikė viena, pro kurią iš pradžių aš praslydau akimis, bet paskui sugrįžau prie jos ir perskaičiau įdėmiau, nes man pasirodė, kad joje yra korektūros klaida. Žinutė skambėjo šitaip:

Parduodama kolekcija. Saulėlydžiai.

Kreiptis adresu:iki 19 val.

Mat iškart aš pamaniau, kad žodis „Saulėlydžiai“ reiškia adresą, kuriuo pirkėjai turėtų kreiptis. Na, pavyzdžiui, Saulėlydžių g-vė arba Saulėlydžių skr-vis. Tačiau apačioje, antroje eilutėje, buvo įrašyta kita gatvė. Aš nesupratau. Ką visa tai galėtų reikšti. Kokia tai kolekcija, ir kuo čia dėti saulėlydžiai? Tąkart nelaužiau ilgai galvos. Išplėšiau žinutę ir įsidėjau į kišenę. Šiaip sau. Neketindamas vėliau kada prie jos grįžti. Taip kaip žmonės daug negalvodami įsimeta kišenėn keistos formos akmenuką, nors jis niekuomet nebus jiems reikalingas.

Praėjo keletas mėnesių. Draugas pasveiko, ir aš gyvenau toliau kaip gyvenęs. Buvo vėlyvas ruduo,

kai kartą, nebeprisimenu kokių reikalų vedinas, atsidūriau tame miesto kvartale, kuriame buvo ir gatvė, skelbta laikraščio žinutėje. Jokios kolekcijos man nereikėjo ir aš pagalvojau, jog tik pereisiu tą gatvę ir įdomumo dėlei pasižiūrėsiu į namą, kuriame gyvena skelbimo savininkas.

Namą radau nesunkiai. Tai buvo medinis pastatas aukštais, maždaug žmogaus ūgio, pamatais, sumūrytais iš stambių akmenų. Matyt, senas statinys, nes cemento plyšiuose augo samanų ir žolė. Gatvėje stovėjo sunkvežimiai, ir visas tarpas tarp sunkvežimio ir namo buvo nubarstytas laikraščių skiautėmis ir senų žurnalų viršeliais. Ketvertas vyrų tamsiai pilkais kombinezonais stengėsi išnešti pro duris masyvią spintą. Jiems vadovavo daugmaž trisdešimties metų aukštas šviesiaplaukis vyras. Jam mostaguojant rankomis, atsagstyto švarko skvernai plaikstėsi. Vyras šypsojosi ir juokavo su krovėjais.

Keletą minučių aš stovėjau žiūrindamas tą grupę, kol vyras su švarku pamatė mane. Jis priėjo artyn ir paklausė:

– Jūs ieškote Grikonio?

Aš sumišau. Nežinojau, ką atsakyti, nes po teisybei nepažinojau jokio Grikonio ir apskritai vargu ar buvo galima sakyti, kad ko nors ieškau. Vyras skvarbiai ir tiriama stebėjo mano sumišimą. Nejučia įkišau ranką kišenėn, ištraukiau laikraščio skiautę su skelbimu ir padaviau jam. Jis metė trumpą žvilgsnį žinutę, paskui vėl pasižiūrėjo į mane.

– Aa. Vadinasi, jūs iš tų...

Neturėjau jokio supratimo apie „tuos“.

– Atvirai kalbant, ne, – pasakiau.

Bet jis nepaisė mano žodžių ir, regis, toliau laikė mane esant iš „tų“:

– Jis mirė pereinant savaitę. Tikriausiai jautė, kad greit mirs, ir skubėjo parduoti. Aš jo sūnus, – jis padavė man ranką, aš paspaudžiau. – Nusprendžiau parduoti namą ir visus baldus. Matote, – jis mostelėjo ranka į krovėjus. – Viską iškraustom.

Paėmė mane už alkūnės:

– Eime vidun. Parodysiu, kur šitai sudėta. Buvo prigrūstos visos spintos, tad mes sukrovėm viename kambaryje. Ketinau išmesti, todėl krovėm kaip pakliuvo. Jo buvo sudėta labai tvarkingai. Nemaniau, kad kam viso to prireiks. Jūs galite pasiimti. Pinigų man nereikia. Vis tiek būčiau išmetęs. Tik turėsit skubiai išgabenti. Dar šiandien.

Jo mintys šokinėjo, kalbėjo jis greitai, neleisdamas įsiterpti. Ūmai spustelėjo man alkūnę:

– Žinot? Aš sugalvojau. Mes sumesim į šitą mašiną, nuvešim ir iškrausim pas jus. Nebijokit, tilps. Mašinoj dar daug vietos. Čia paskutinis reisas. Taip bus greičiau.

Kalbėdamas vedė mane per tuščius kambarius su nudriskusiais žydrais ir gelsvais sienų apmušalais. Kvepėjo cinamonu ir šlapiais voratinkliais. Grindyse buvo žymūs ilgai vienoje vietoje stovėjusių baldų pėdsakai. Vyras atidarė duris į nedidelį kambarėlį su vienu plačiu langu:

– Štai jie.

Turiu pasakyti, kad tai, ką pamačiau, mane nuvylė. Nieko sąmoningai nesitikėdamas, vis dėlto širdies gilumoje laukiau išvysiąs šį tą įdomaus. Na, kokią nors kolekciją, tegul degtukų etikečių ar bent jau sagų. Bet tai, kas buvo suversta kambaryje, nė iš tolo nepriminė kolekcijos. Ten buvo krūvos sulankstytų skardinių nuo marmelado, patamsėjusių ir parudavusių senų kartoninių pakelių nuo kavos surogatų, juodo stiklo butelių (ant vieno perskaičiau: „Rašalas <Pingvin>“) ir tamsiu popieriumi apklijuotų stiklainių. Prie kai kurių buvo priklijuotos kažkokios etiketės, prie kitų nebuvo nieko, tik sukepusių klijų pėdsakas, liudijantis, kad ir čia etikečių būta.

– Štai jie, – pakartojo vyras stovėdamas man už nugaros ir žiūrėdamas į kambarį pro mano petį.

– Kas?

– Saulėlydžiai. Ei, vyrai! – šūktelėjo. – Sukraukit ir šitą! – jis atsainiai paspyrė vieną skardinę, ir ši,

džengsédama į grindis, nuriédėjo prie kitų. Sprendžiant iš garso, buvo tuščia.

Tikriausiai mano veidas rodé nusivylimą, nes išgirdau:

– Tėvas nuolat skųsdavosi, kad trūksta taros. Visi kaimynai šitai žinojo ir nešdavo jam kiekvieną atliekamą dėžutę.

Krovėjai tuo tarpu glėbiais nešė ir krovė skardines ir stiklainius į sunkvežimį, o aš turėjau stovėti ir klausytis šito nepažįstamo žmogaus. Visas šlamštas užims ketvirtadalį mano buto. O kiek dar pastangų turėsiu padėti, kol išmesiu jį lauk. Juk negaliu samdytis krovėjų, kad šie išneštų šiukšles.

– Nemažai, tiesa? – pasakė šviesiaplaukis truputį didžiudamasis. – Iš pradžių jis kolekcionavo saulėtekis, bet vėliau kažkaip susidomėjo saulėlydžiais. Žinot, jis pradėjo visu tuo domėtis gana vėlai, tad negalėjo skirti laiko ir vieniems, ir kitiems. Amžius nebe tas. Patys suprantate, vasarą saulė teka labai anksti, ir senam žmogui sunku keltis apyaušriu. Saulėlydžiai jam buvo patogiau. Kai dėl manęs, tai jūs galite pasiimti viską. Saulėtekiai sukrauti rūsyje. Beveik visi be etikečių. Vis vien reikės juos kur nors padėti. Man būtų patogiau, jeigu pasiimtumėte viską.

Jis pasižiūrėjo man į akis:

– Na kaip?

Jaučiu, kad raustu, bet nieko negalėjau padaryti.

– Ne, dėkui, – pasakiau, – tai ne mano sritis.

– Na ką gi.

Krovėjai baigė darbą, ir mes nuėjome prie sunkvežimio. Aš atsisėdau greta šoferio – turėjau parodyti kelią. Šviesiaplaukis įlipo į kėbulą. Po valandos likau savo bute vienas, apsikrovęs metalo laužu, makulatūra ir stiklainiais, tyliai keikdamasis ir neturėdamas nė menkiausio supratimo, ką veikti su visu tuo turtu, nukritusiu man, galima sakyti, iš dangaus. Paėmiau vieną dėžutę, pavarčiau rankose ir numečiau atgal į krūvą. Vienoje etiketėje lygiu, apvaliu, beveik vaikišku braižu buvo išvedžiota: „Žagarė, 1946, pavasaris“. Pakėliau skardinę ir pajudinau. Vienu tarpu pasirodė, lyg kažkas skambtelėto viduje, tačiau, vėl papurtęs, nebeišgirdau nė garso. Paprasta tuščia skardinė. Mačiau save veidrodyje su ta dėzele prie ausies. Atrodžiau kvailai.

Atsidusau, susiieškojau peilį, atidariau skardinę ir atšlijau. Kambarį užpildė sidabrinė šviesa. Daiktai ištirpo. Mačiau priešais save dangaus kraštą ir besileidžiančią saulę. Svetima, nepažįstama vietovė, nušviesta raudonų, bronzinių spindulių. Panašiai atsispindi krosnies liepsna sidabrinuose induose. Keletas gelsvo porceliano debesų, sustingusių virš horizonto, avietinis saulės diskas dangaus dugne. Dangus, viršuje žalias kaip ką tik prasikalusi žolė, kiek žemiau prinokusių kriaušių spalvos, kuri skaidėsi į kažkokius žiburiuojančius atšvaitus nelyginant šviesos blyksniai krištolo stiklinėje su arbata. Oras tyras ir vaiskus, tačiau viskas apgaubta vos juntamo nuovargio. Vos vos.

Tai iš tiesų buvo saulėlydis. Jis truko neilgai, keletą minučių, kol saulė nusileido. Uždariau skardinę ir nusviedžiau žemėn. Buvau apkvaitęs, nelyginant užsirūkęs po ilgo laiko.

Po pusvalandžio, praėjus svaiguliui, ėmiau žiūrinėti kitas etiketes. Visose buvo data, vietovės pavadinimas ir metų laikas. Daugiau nieko. Aptikau keletą prieškarinių dėžučių, tris keturias karo laikotarpio, bet dauguma buvo dvidešimties paskutiniųjų metų. Sudėjau viską kiek įmanydamas tvarkingiau ir išėjau iš namų. Turėjau pasivaikščioti ir ramiai viską apgalvoti.

Visas dėzeles man pavyko peržiūrėti maždaug per mėnesį. Daugiau kaip dešimt per dieną niekaip neįstengiau. Galva visai apsisukdavo, netekdavau nuovokos, kas aš ir kur esu. Dešimt buvo riba, kurios peržengti man nė sykio nepasisekė. Daug vėliau nusistačiau sau taisyklę: neatidarinėti daugiau kaip po tris dėžutes tą pačią dieną. Bet tai buvo vėliau. O tada aš buvau kaip pamišęs. Nelyginant žmogus, kuris vos nemirė dykumoje nuo troškulio ir dabar geria ir geria vandenį niekaip netikėdamas, jog vanduo nesibaigs. Negalėjau įsivaizduoti, kaip anksčiau nepastebėdavau saulės

laidos. Ir dar: tas žmogus, Grikonis, sudaręs šią kolekciją, nuolat buvo su manim. Aš pažinau jį taip, kaip pažįstu save. Nors jis buvo miręs ir palaidotas, tarp mūsų nusidriekė tvirta auksinė gija. Bene tvirčiausia iš visų, kokios mane su kuo jungė. Aš sprendžiau apie jį iš to, kaip saulėlydžiai buvo parinkti, kokių spalvų, linijų ir nuotaikų. Kai kurie saulėlydžiai man nelabai patiko, kiti labiau, trečiais aš žavėjausi kaip tobulais kūriniais. Ir visa tai leido man pažinti Grikonį. Lig tol niekuomet nebuvau pagalvojęs, kad apie žmogų galima spręsti iš to, kokie saulėlydžiai jam patinka. Nežinodamas smulkmenų, galėjau išgyventi to žmogaus vienatvę kaip savo paties (pats aš niekad nepatyrčiau tokio jausmo), išgyventi jo jausmus ir rūpesčius, nuo kurių jis jau seniai išsivadavo visam laikui. Kai kada žiūrėdavau tą patį saulėlydį po keletą kartų, kol suvokdavau, kas gožė Grikonio mintis, kai jis pats stebėjo šitai. Atsitiktinių saulėlydžių ten nebuvo. Visi turėjo kažkokią prasmę. Reikėjo ją tik įžvelgti. Ilgainiui aš atsirinkau kokį dvidešimt saulėlydžių, kuriuos žiūrėdavau ir žiūrėdavau, kaskart atrasdamas vis kitokių nuotaikų ir jausmų. Likusius peržvelgdavau tik retkarčiais, jeigu būdavo kas nors neaišku kuriame iš dvidešimties. Pasaulis man įgavo naują, neregėtą gylį ir erdvę. Vieną dieną nuvažiavau į tuos namus, nuo kurių viskas prasidėjo, slapta vildamasis, jog pavyks rasti ir saulėtekis. Durų ilgai niekas neatidarė, aš buvau jau besidžiaugiąs, jog ten niekas negyvena ir man pasiseks. Tačiau durys prasivėrė, ir pasirodė raukšlėtas nepatikus senės veidas. Pasisakiau esąs senojo namo savininko draugas ir pasiteiravau, kur jis palaidotas.

Tačiau senė nežinojo. Tuomet paklausiau, kur gyvena jo sūnus. Šito ji taip pat negalėjo pasakyti. Netekdamas vilties ką nors surasti, užsiminiau apie saulėtekis.

– Kokius saulėtekis? – senė išsigando.

– Na... dėžutėse. Jie turėjo būti rūsyje.

– Saulėtekis dėžutėse? Rūsyje? Beprotis! – senė užtrenkė duris man prieš nosį, ir girdėjau, kaip ji šūkavo viduje: – Tyčiotis iš senos moteriškės! Ne! Aš iškviesiu miliciją! Aš šito taip nepaliksiu! Nunuodijo katę, o dabar tyčiosis! Nori išgyvendinti! Na, pažiūrėsim! Visus paduosiu į teismą!

Ir taip toliau... Daugiau aš ten nebėjau. Baudžiausi ką nors išsiteirauti iš kapinių sargo, bet ir jis nieko nežinojo. „Laidoja daug. Negi visus prisiminsi“, – ir viskas.

Ilgainiui man ėmė nebepakakti to, ką turėjau. Panorau turėti kažką savo. Savo paties. Vis dažniau ir dažniau pagalvodavau apie tai, kol, pats to nepastebėdamas, apsisprendžiau. Prisikroviau lagaminą tuščių arbatos skardinių, pasiėmiau keletą dienų nemokamų atostogų ir išvažiavau į tas vietas, kur, tikėjaisi, saulėlydžiai bus labai gražūs. Pasirinkau pietų Lietuvos ežerus, nors niekad nebuvau ten buvęs. Ežerai man patikdavo nuo seno. Trys dienos buvo debesuotos, bet ketvirtoji išaušo visai neblogo, ir vakarop aš susiruošiau. Prisipažinsiu, jog labai baiminausi, ar man kas išeis. Ir iš tiesų pirmieji bandymai buvo nekokie, tačiau greit supratau, kur mano klysta. Reikia ne šiaip žiūrėti į besileidžiančią saulę. Reikia IŠGYVENTI. Visus savo jausmus ir mintis sukonzentruoti į vieną – į saulėlydį. Čia ir glūdi visa paslaptis, nes ne į kiekvieną saulėlydį gali taip įsijausti. Kitas sunkumas – kad per vieną dieną gali pamatyti tik vieną saulėlydį. Antrą sykį jis jau nebepasikartos. Tad jokių kelių mėginimų čia būti negali. Arba tau pavyko, arba ne. Ir viskas.

Nuo anų laikų praėjo penkiolika metų, ir galiu sakyti, jog mano viltys išsipildė. Metai iš metų aš kaupiau savo rinkinį, kiekvieną laisvą dieną ieškodamas saulėlydžių. Atrinkinėčiau, kai ką palikdamas, kai ką atmesdamas, kol mano asmeninė kolekcija tapo graži, tvarkinga ir kompaktiška. Galima sakyti, aš pasidariau šio kiek neįprasto dalyko virtuozas. Vos žvilgtelį į saulėlydį ir jau žinau, ko jis vertas, tiks ar netiks mano kolekcijai.

Štai jau dveji metai, kaip aš pensijoje, tad, patys suprantate, nebe už kalnų mano paties saulėlydis, kurį regėsiu tik sykį, tačiau jo negalėsiu įtraukti į savo kolekciją. Dabar aš visą laiką važinėju ir vaikščioju po kraštą. Kai kuriose vietose mane jau pažįsta, ir vaikai siūlosi panėšėti skardines. Jie

nežino, kodėl aš vis čia, kas mane atgena į jų apylinkes, bet, galimas daiktas, kada nors aš jiems paaiškinsiu tatau. Turbūt paaiškinsiu ir papasakosiu visa, ką žinau apie saulėlydžius ir apie pasaulį. Kaskart sunkiau man eiti apsikrovus savo saulėlydžiais, nelyginant senovėje vaikščiojusiems po kaimus žiurkiagaudžiams, vadinamiems „vengrais“. Sunkiau sulig kiekviena diena. Galimas daiktas, kad aš taip pat įsigėsiu parduoti kam savo kolekciją, nors greičiausiai padovanosiu tinkamam žmogui. Nenustebkit tuomet užtikę laikraštyje nedidelį skelbimą:

Parduodama kolekcija. Saulėlydžiai.

Tai būsiu aš.

Saulius Tomas Kondrotas, *Meilė pagal Juozapą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 134–143.